

Sekuritizace a bezpečnost Romů.

Úvod k tematickému číslu *Romano džaniben*²

Předkládané číslo je tematicky zaměřené na sekuritizaci Romů, způsoby, jakým na ni samotní Romové reagují, ale i šířeji na to, jak Romové nahlíží otázky vlastní bezpečnosti a jejího ohrožení. Sekuritizaci zde obecně chápeme jako „[p]roces, v němž jsou složité problémy související s ekonomickým a sociálním systémem, spravedlností, menšinovými právy a integrací různých skupin ve společnosti redukovány na otázky bezpečnosti“ (Ripka a kol. 2016: 5). Tento proces je přitom možné sledovat nejen na úrovni diskurzivní, ale i v rovině konkrétní praxe (van Baar a kol. 2019a). Editoři sborníku *The securitization of Roma in Europe* (Sekuritizace Romů v Evropě) současně zdůrazňují, že v této souvislosti je nutné sledovat nejenom procesy, ve kterých se Romové ocitají v pozici objektů sekuritizace, ale i různé formy romského aktérství, tedy „desekuritizaci“ jako způsob přerámování dominantních diskurzů a různorodé reakce na vlastní sekuritizovanou společenskou pozici (tamtéž). I vzhledem k tomu, že tomuto druhému aspektu bylo oproti studiu protiromských politik věnováno výrazně méně pozornosti (viz např. Grill 2018, Ivasiuc v tomto čísle), chceme se zde zaměřit právě na to, jak otázky okolo vlastní bezpečnosti a sekuritizace nahlíží samotní Romové. To je přitom ve shodě nejenom se silícím (dekolonizačním) důrazem mezinárodní romistiky na aktérství Romů, ale i s dlouhodobým zaměřením našeho časopisu (viz Hübschmannová 1994, též Hrešanová 2023, Ort 2023).

V českém a slovenském kontextu stojí ve vztahu k danému tématu za pozornost výzkumná zpráva, která slouží jako podkladový materiál pro práci policie, obcí i státu ve vztahu k „sociálně vyloučeným lokalitám“ a je zaměřená právě na bezpečnost a sekuritizaci Romů (Ripka a kol. 2016). Autoři zprávy vychází z několika desítek hloubkových rozhovorů s romskými obyvateli takto vymezených lokalit, zaměřených na jejich koncepty bezpečí a způsoby zabezpečování se. Soustředěně se pak danému tématu (především s důrazem na sekuritizaci Romů a prostorů označovaných jako „sociálně vyloučené lokality“) věnuje Václav Walach, který i ve spolupráci s dalšími autory a autorkami (navázanými zejména na Západočeskou univerzitu v Plzni) kombinuje disciplíny politologie a kritických bezpečnostních studií či kriminologie s etnografickým výzkumem a přístupy sociální antropologie (např. Brendzová a kol. 2021, Crețan

¹ Jan Ort je romista působící na Etnologickém ústavu AV ČR. E-mail: ort@eu.cas.cz

² Jak citovat: Ort, J. Sekuritizace a bezpečnost Romů. Úvod k tematickému číslu *Romano džaniben*. *Romano džaniben* 30 (2): 5–12.

a kol. 2022; Kupka 2021; Kupka a kol. 2021, 2022; Toušek a kol. 2018; Walach 2014, 2015, 2018, 2020; Walach, Císař 2013). Mezi dalšími výzkumníky, kteří se tématu v našem regionu dlouhodoběji věnují, je možné zmínit antropology Lucii Trlifajovou a Filipa Pospíšila (např. 2023), kteří svými texty navazují na dřívější obdobně tematicky laděné výzkumné zprávy (pro přehled viz Trlifajová, Pospíšil v tomto čísle). Nakonec, politolog Huub van Baar, kterého lze považovat za předního autora zabývajícího se sekuritizací Romů (viz např. van Baar 2011a, 2017, 2021; van Baar a kol. 2019), vychází ve svých textech mimo jiné i z českého a slovenského kontextu (např. Powell, van Baar 2019; van Baar 2011b, 2012).

Sekuritizace Romů je nutně navázána na protiromský rasismus, respektive rasizaci Romů, a dotýká se celé řady souvisejících fenoménů. V této souvislosti tak lze výčet relevantní literatury pro český a slovenský kontext výrazně rozšířit. Bez ambice na představení vyčerpávajícího seznamu literatury lze alespoň upozornit na některá typická témata: nomadizace Romů a snahy o kontrolu jejich pohybu (Donert 2017, Hajsáková 2020, Sokolová 2008, Spurný 2011); sterilizace romských žen ve jménu kontroly kvality populace (Sadílková 2019); chápání Romů jako hygienického nebezpečí (Donert 2017), což se nedávno silně projevilo při pandemii Covid-19 (viz Gay y Blasco, Fotta 2023, recenze viz Szénássy v tomto čísle); kriminalizace Romů (Baloun 2022); způsoby utváření jejich veřejného obrazu (např. Sedláková 2022); ghettoizace, respektive rasová segregace a teritoriální stigmatizace (např. Ficeri 2022; Filčák, Ficeri 2021; Ort 2021, 2022) a návazné politiky vysídlování/přesídlování (Doboš a kol. 2023, Ort [v přípravě], Sadílková 2017). Mnohé z uvedených případů současně ukazují, že důležitými hybateli sekuritizačních procesů jsou nejen různé složky státního aparátu (od centrální po lokální úroveň), ale i další aktéři, včetně běžných občanů (např. sousedů Romů v konkrétních místech). Pro potvrzení různorodosti aktérů, kteří produkují protiromské sekuritizační diskurzy, je možné připomenout chápání Romů jako ohrožení životního prostředí ze strany zdola lokálně formovaného environmentálního hnutí (Filčák, Škobla 2019). I při sledování výše vypsáných témat přitom někteří autoři a autorky zohledňovali romskou aktérskou pozici, když sekuritizaci sledovali skrze konkrétní zkušenosti Romů a způsoby jejich reakcí na popisované procesy, respektive ve vztahu k romským strategiím sociability (např. Abu Ghosh 2008; Donert 2017; Grill 2015a, b, 2018; Hajsáková 2020; Ort 2021, 2022, 2024; Sadílková 2016, 2017, 2020).

Příspěvky v tomto čísle na téma sekuritizace a bezpečnosti Romů nahlíží skrze různé přístupy a důrazy. Lucie Trlifajová s Filipem Pospíšilem představují kontext vzniku politik „nulové tolerance“, které odhalují jako politiky zaměřené primárně na Romy, respektive určitou část romské společnosti, a to skrze silnou asociaci s kategorií „nepřízpůsobivosti“ a se sekuritizovaným prostředím „sociálně vyloučených lokalit“. Kromě toho, že autoři studie pro české prostředí dobře shrnují provázanost neoliberálních politik se sekuritizací Romů, inspiřují

i ke sledování určitých historických paralel. Například situace, ve které centrální politika státu reaguje na zájmy lokálních úřadů (tak jako v případě geneze politiky „nulové tolerance“), je popsána pro dřívější politiky vůči Romům v Československu (Spurný 2011), ale i jinde v Evropě (Lucassen 2008). Nadto, autory popsaný důraz na „likvidaci ghett“ jako prostředí deviantního způsobu života, zřetelně navazuje na snahu o „likvidaci nežádoucích cikánských koncentrací“ v asimilačních politikách socialistického Československa (Ort [v přípravě]). I s ohledem na široký časový úsek, který pokrývá výše uvedený výběrový přehled literatury, je tedy možné konstatovat, že jakkoliv je sekuritizace Romů obvykle dávána do souvislosti s neoliberalizací společnosti (van Baar 2019a), a tedy v případě postsocialistických zemí s jejich porevolučním vývojem, v konkrétních tématech je možné sledovat její historické (dis)kontinuity.

Ve vztahu k danému tématu patří mezi zavedené autorky Ana Ivasiuc – jako spolueditorka je podepsaná pod zmíněným tematickým sborníkem (van Baar a kol 2019b; čtenáře lze současně upozornit na rozhovor, který s Ivasiuc a s Veronikou Nagy vedl Walach [2019]). V tomto čísle představuje Ivasiuc metodologicky inovativní přístup – svůj etnografický výzkum (při kombinaci různorodých výzkumných technik) prováděla nejen mezi romskými obyvateli *campi nomadi* v Itálii, ale i mezi příslušníky policejních složek, kteří nad těmito místy vykonávali dohled. Autorčin primární zájem zde ale zůstává u romské perspektivy. Neomezuje se přitom pouze na zdůraznění Romů jako plnohodnotných aktérů (de)sekuritizačních procesů, ale usiluje o širší konceptualizaci takového aktérství. Vymezuje se vůči chápání romského aktérství v logice konceptu rezistence, tak jak jej rozpracoval Scott (1985, 1990), který podle ní vede k esencializaci zavedených mocenských hierarchií (k diskuzi viz též Ort [v přípravě]).

Recenzní článek Lady Vikové definitivně přenáší důraz na téma bezpečnosti z romské perspektivy. Autorka v něm analyzuje tři autobiografie poměrně mladých Romů, které vyšly v krátkém sledu v nedávné době. Jak upozorňuje Viková, ve všech třech knihách téma bezpečnosti poměrně silně vystupuje – Patrik Banga popisuje policejní násilí na mladistvých Romech v Praze devadesátých let jako běžnou a normalizovanou praxi, Eliška Tanzer podobně zmiňuje policejní razie v části obce obývané Romy na Slovensku. Radek Banga naproti tomu identifikuje zdroje ohrožení bezpečí především ve vlastním rodinném prostředí, zejména pak v osobě otce, kterého popisuje jako násilného alkoholika. Eliška Tanzer nakonec ve svém příběhu cesty ze Slovenska do Anglie líčí zkušenosti s otrockou prací a různými formami sexuálního násilí. Spolu s popisem historie vlastní rodiny (z matčiny strany) skrze mezigeneračně předávané vykonávání prostituce tak připomíná i genderový rozměr tématu bezpečnosti.

V nerecenzované části jsme do literárního oddílu vybrali pět příspěvků romských autorů a autorek, které vzešly z námi vypsane veřejné výzvy. Dva z nich otiskujeme v romštině spolu s českým překladem. Příspěvky shodně přenášejí

důraz ze sekuritizačních politik na každodennost mezilidských vztahů, tedy k měkčím formám narušení bezpečného prostoru. Zároveň je ale patrné, že tyto zkušenosti – jako prožívání obav o přijetí vlastního dítěte ve školním prostředí, vyrovnávání se s vnější představou o studijních (ne)předpokladech, nebo nadřazené jednání na pracovišti – hrají zásadní úlohu při chápání vlastní pozice ve společnosti. Stano Daniel vedle toho popisuje explicitnější formy ohrožení bezpečí, když vzpomíná na protiromské útoky neonacistů v devadesátých letech. Zasazuje je přitom do prostředí malého města, kde se podle něj konflikty neodvíjely výhradně od vztahu Romů a gádžů. Pro deanonymizované prostředí formuluje závěr upozorňující na nutnost nacházení způsobů společného bezkonfliktního soužití (viz též jeho recenze v tomto čísle). V posledním příspěvku popisuje Emilie Gasziová svůj útěk se čtyřmi dětmi od násilného manžela k příbuzným do Anglie. Genderově podmíněné narušení bezpečného prostoru připomíná komplexitu vztahů, které v rámci tématu bezpečnosti a sekuritizace nelze omezit na etnorasovou rovinu. Příspěvky literární přílohy nakonec vybízejí k připomenutí závěrů výše zmíněného výzkumu sekuritizace a bezpečnosti Romů (Ripka a kol. 2016), dle kterého Romové žijící v prostředí sociálně vyloučených lokalit spojují potenciální narušení vlastního bezpečí s obyčejnými každodenními interakcemi ve veřejném prostoru, a i při snížené důvěře v práci policie preferují jako strategii zabezpečování se co možná největší společenskou sebeizolaci, čímž aktivně přispívají k tomu, co je nazýváno „sociálním vyloučením“.

V obrazové příloze představujeme fotografie Petra zewlakka Vrabce, které tematicky spojuje situace Romů v České republice v kontextu ruské invaze na Ukrajině. Diskriminace romských uprchlíků z Ukrajiny je typickým příkladem, ve kterém byli lidé selektivně vnímáni jako bezpečnostní riziko na základě etnorasových kritérií. Později to ale byli někteří Romové v České republice, kteří se aktivně podíleli na utváření sekuritizačního diskurzu vůči občanům ukrajinské národnosti. Na základě popisu různorodých pozic a jednání romských aktérů připomínají autoři doprovodného textu k fotografiím, že za prvé sekuritizaci není možné vnímat jako jednosměrný proces a za druhé, že Romové jsou plnohodnotnými účastníky probíhajících – byť třeba konfliktních – společenských procesů a nevyhnutelně i součástí komplexních mocenských struktur a hierarchií (interetnických) vztahů.

Literatura

- Abu Ghosh, Y. 2008. *Escaping Gypsiness: Work, power and identity in the marginalization of Roma*. PhD thesis. Praha: FF UK.
- van Baar, H. 2011a. Europe's Romaphobia: problematization, securitization, nomadization. *Environment and Planning D: Society and Space* 29 (2): 203–212.
- van Baar, H. 2011b. *The European Roma: Minority representation, memory and the limits of transnational governmentality*. Amsterdam: University of Amsterdam.
- van Baar, H. 2012. Socio-economic mobility and neo-liberal governmentality in post-socialist Europe: Activation and the dehumanisation of the Roma. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 38 (8): 1289–1304.
- van Baar, H. 2017. Evictability and the biopolitical bordering of Europe. *Antipode: A Radical Journal of Geography* 49 (1): 212–230.
- van Baar, H. 2021. The production of irregular citizenship through mobile governmentalities: racism against Roma at the security-mobility nexus. *Mobilities* 16 (5): 809–823.
- van Baar, H., Ivasiuc, A., Kreide, R. 2019a. The European Roma and their securitization: Contexts, junctures, challenges. In: van Baar, H., Ivasiuc, A., Kreide, R. (eds.). *The securitization of the Roma in Europe*. Cham: Palgrave Macmillan, 1–25.
- van Baar, H., Ivasiuc, A., Kreide, R. 2019b. *The securitization of the Roma in Europe*. Cham: Palgrave: Macmillan.
- Baloun, P. 2022. „Metla našeho venkova!“. *Kriminalizace Romů od první republiky až po prvotní fázi protektorátu (1918–1941)*. Praha: Scriptorium.
- Brendzová, A., Walach, V., Kupka, P. 2021. „The landlord treads on them, so everything's fine“: Exploitation and forced mobility in substandard private rental housing in Czechia. *Sociální práce* 21 (4): 132–148.
- Crețan, R., Kupka, P., Powell, R., Walach, V. 2022. Everyday Roma stigmatization: racialized urban encounters, collective histories and fragmented habitus. *International Journal of Urban and Regional Research* 46 (1): 92–100.
- Doboš, P., Jamrichová, K., Mácha, J., Mohyla, O., Novotný, R., Růžicková, M. 2023. Housing as an exception, eviction as everyday life. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 59 (2): 123–147.
- Donert, C. 2017. *The rights of the Roma. The struggle for citizenship in postwar Czechoslovakia*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gay y Blasco, P., Fotta, M. (eds.). 2023. *Romani chronicles of COVID-19: Testimonies of harm and resilience*. New York, Oxford: Berghahn Books.
- Ficeri, O. 2022. *Luník IX: Zrod rómskeho geta*. Bratislava: Spoločenskovedný ústav SAV, Centrum spoločenských a psychologických vied SAV.

- Filčák, R., Ficeri, O. 2021. Making the ghetto at Luník IX in Slovakia: People, landfill, and the myth of the urban green space. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 57 (3): 293–313.
- Filčák, R., Škobla, D. 2019. No pollution and no Roma in my backyard: Class and race in framing local activism in Laborov, eastern Slovakia. In: Harley, A., Scandert, E. (eds.). *Environmental justice, popular struggle and community development*. Bristol: Policy Press, 53–68.
- Grill, J. 2015a. ‘Endured labour’ and ‘fixing up’ money: The economic strategies of Roma migrants in Slovakia and the UK. In: Brazzabení, M. a kol. (eds.). *Gypsy economy: Romani livelihoods and notions of worth in the 21st century*. New York, Oxford: Berghahn, 88–106.
- Grill, J. 2015b. Historické premeny štruktúry medzikultúrnych vzťahov. Formy spoluzití v prípade Tarkoviec na východnom Slovensku. In: Podolinská, T., Hrustič, T. (eds.). *Čierno-biele svety. Rómovia v majoritnej spoločnosti na Slovensku*. Bratislava: Veda, 146–171.
- Grill, J. 2018. Re-learning to labour? ‘Activation works’ and new politics of social assistance in the case of Slovak Roma. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 24 (2): 105–119.
- Hajská, M. 2020. Forced settlement of Vlach Roma in Žatec and Louny in the late 1950s. *Slovenský národopis / Slovak Ethnology* 68 (4): 340–364.
- Hübschmannová, M. 1994. Predmluva. *Romano džaniben* 1 (1): 3–7.
- Hrešanová, E. 2023. Comrades and spies. From socialist scholarship to claims of colonial innocence in the Czech Republic. *American Ethnologist* 50 (3): 419–430.
- Kupka, P. 2021. Gang in translation: Official and vernacular representations of a “Roma” drug gang in Czechia. *Crime Media Culture* 18 (3): 337–352.
- Kupka, P., Walach, V., Brendzová, A. 2021. The poverty business: landlords, illicit practices and reproduction of disadvantaged neighbourhoods in Czechia. *Trends in Organized Crime* 24 (7): 1–19.
- Lucassen, L. 2008. Between Hobbes and Locke. Gypsies and the limits of the modernization paradigm. *Social History* 33 (4): 423–441.
- Ort, J. 2021. Romové jako místní obyvatelé? Přináležení, cikánství a politika prostoru ve vesnici na východním Slovensku. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 57 (5): 581–608.
- Ort, J. 2022. *Harmonie soužití. Romové jako místní obyvatelé východního Slovenska*. Praha: Karolinum.
- Ort, J. 2023. Sociální mobilita Romů z dekolonizační perspektivy. Úvod k tématickému číslu *Romano džaniben*. *Romano džaniben* 30 (1): 5–24.
- Ort, J. [v přípravě]. *Roma agents of the ‘gypsy question’. Belonging, mobility, and resettlement policy in Czechoslovakia in the 1960s*. Prague: Karolinum Press.

- Powell, R., van Baar, H. 2019. The invisibilization of anti-Roma racisms. In: van Baar, H., Ivasiuc, A., Kreide, R. (eds.). *The securitization of the Roma in Europe*. Cham: Palgrave Macmillan, 91–113.
- Ripka, Š., Pospíšil, F., Ort, J. 2016. *Bezpečnost a sekuritizace Romů v České republice*. Praha: Otevřená společnost. Dostupné z: <https://www.otevrenaspolecnost.cz/knihovna/otevrenka/policie-jako-sluzba-verejnosti/bezpecnost-a-sekuritizace-romu.pdf> [cit. 20. 12. 2023].
- Sadílková, H. 2017. Resettling the settlement. From recent history of a Romani settlement in south-eastern Slovakia. In: Kozhanov, K., Halwachs, D. (eds.) *Festschrift for Lev Cherenkov*. Graz: Grazer Romani Publikationen, 339–351.
- Sadílková, H. 2019. Historie a historiografie nucených sterilizací romských žen v Československu a jejich přesahu do současnosti. Úvod k tematickému číslu *Romano džaniben* 26 (2): 5–18.
- Sadílková, H. 2020. The postwar migration of Romani families from Slovakia to the Bohemian lands: A complex legacy of war and genocide in Czechoslovakia. In: Čapková, K., Adler, E. R. (eds.). *Jewish and Romani families in the holocaust and its aftermath*. New Jersey, London: Rutgers University Press, 190–217.
- Sedláková, R. 2022. Zprávy o Nás i o Nich – zpravodajský diskurz televize veřejné služby o Romech. *Romano džaniben* 29 (1): 27–52.
- Scott, J. 1985. *Weapons of the weak: Everyday forms of resistance*. New Haven: Yale University Press.
- Scott, J. 1990. *Domination and the arts of resistance*. New Haven: Yale University Press.
- Sokolová, V. 2008. *Cultural politics of ethnicity: Discourses on Roma in communist Czechoslovakia*. Stuttgart: Ibidem-Verlag.
- Spurný, M. 2011. *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945–1960)*. Praha: Antikomplex.
- Toušek, L., Walach, V., Lupták, L., Kupka, P., Plachý, O., Tvrďá, K., Vaňková, K., Brendzová, A. 2018. *Labyrintem zločinu a chudoby: kriminalita a viktimizace v sociálně vyloučených lokalitách*. Brno: Doplněk.
- Trlifajová, L., Pospíšil, F. 2023. From neoliberal restriction to control of the Roma – towards post-neoliberal ethnic welfare. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 59 (6): 1–28 [online]. DOI: 10.13060/csr.2023.053.
- Walach, V. 2013. Hráči, podělávači, fetišci: Studie každodennosti z české pokročilé marginality. In: Lupták, L., Walach, V., Kupka, P. (eds.) *Neoliberalismus a marginalita. Studie z českého reálkapitalismu*. Brno: Doplněk, 152–166.
- Walach, V. 2014. Where only the ‘decent people’ live: The gypsy ‘menace’ and forging a neoliberal utopia in a Czech postsocialist city. *Wschodnionawstwo* 8 (1): 71–88.

- Walach, V. 2015. Advanced marginalization or ghettoization? An analysis of a Czech socially excluded neighbourhood in terms of inhabitants' representations. In: Nedbálková, K., Sidiropulu Janků, K. (eds.). *Doing research, making science: The memory of Roma workers*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 141–188.
- Walach, V. 2016. (Ne)bezpeční Romové? Analýza významu bezpečnosti ve vztahu k Romům ve vládních dokumentech České a Slovenské republiky. *Sociológia* 48 (2): 172–191.
- Walach, V. 2018. Zdroje nebezpečnosti v sociálně vyloučené lokalitě. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 54 (2): 253–275.
- Walach, V. 2019. „Romové umožňují nahlédnout rozpory existující v našich společnostech“. Rozhovor s Anou Ivásiuc a Veronikou Nagy. *Česká kriminologie* 4 (2): 1–11 [online]. Dostupné z: <https://ceskakriminologie.cz/cs/archiv/2019-2/201eromove-umoznuji-nahlednout-rozpory-existujici-v-nasich-spolecnostech201c> [cit. 20. 12. 2023].
- Walach, V. 2020. Envy, corruption and 'hard racism': Studying antigypsyism as an ideological fantasy. *Slovenský národopis / Slovak Ethnology* 68 (4): 324–339.
- Walach, V., Císař O. 2013. „Jako ghetto – ty ublížíš mně, já ublížím tobě.“ Bezpečnost a pouliční násilí v sociálně vyloučené lokalitě. *Lidé města* 15 (3): 391–417.